

Тернівська Є.Й.

викладач,

*ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Сьогодні однією з головних і найбільш актуальних одиниць наукових розвідок у галузі лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики можна вважати концепт – ментальну сутність, складову частину відображення людської духовної культури та глибини розуміння навколишнього світу. Також концепт відображає картину світу, і, зокрема, національну картину світу, яка відбиває соціальні норми, цінності та погляди, які є подібними для більшості народів світу, але відмінними для кожного етносу.

Найбільш актуальними дослідженнями останнього часу, що стосуються концепту та концептосфери, є роботи Ю. Борисової, З. Вердієвої, М. Мамич, Л. Ніжегородцевої-Кириченко, Н. Мех,

З. Попової, О. Селіванової, Ж. Соколовської, Й. Стерніна, Л. Строченко та інших. Проте до цього часу чіткого визначення поняття «концепт» не знайдено, а єдиного підходу до його розуміння немає. У зв'язку з цим метою статті є аналіз існуючих підходів до розуміння поняття «концепт» та формулювання власного бачення цього феномену.

За результатами теоретичних розвідок можна вважати, що концепт виступає як складний багатоаспектний феномен і пов'язаний із когнітивними процесами та культурою, а способи представлення концептів у мові є відмінними [12]. Виступаючи базовою категорією концептуальної семантики, саме концепт є ідеальною сутністю, яка складається у свідомості людини у формі глобальної, певним чином організованої різносубстратної розумової одиниці. Концепт можна вважати багатовимірним ідеалізованим утворенням, що уособлює собою культурно зумовлені уявлення певного народу про світ та може бути опредметнене системою мовних засобів [9].

Розглянемо детальніше підходи до вивчення досліджуваного феномену. У зарубіжній науці концепт здебільшого співвідносять із мовним значенням [13]. З іншого боку, існує думка про те, що більш доцільно розуміти концепт як ланку, що сполучає мовне значення та реальний світ [11].

Вчена О. Беляєвська виокремлює два підходи до визначення концепту. Відповідно до першого, концепт є максимально узагальненим ментальним конструктом, який може бути вербалізований великою кількістю мовних одиниць. Згідно з другим підходом, концепт розглядається як умовна ментальна одиниця, що виступає складником концептуальних структур, які лежать в основі семантики мовних одиниць [1].

Науковець Р. Павільоніс розглядає концептуальні структури як систему знань про світ, яка має місце на домовному та мовному рівнях. Згідно з його теорією, окремі смисли або концепти є окремими складовими частинами концептуальних структур. Відповідно, за такого підходу концепт є об'єктивним змістом розумового процесу, певним абстрактним утворенням, яке може передаватися від однієї людини до іншої та є чимось загальним для більшості носіїв природної мови [5].

Загалом, як стверджують Е. Сміт і Д. Медін, без концептів наш ментальний світ здавався би хаотичним. Саме концепти надають йому постійності, оскільки відображають поняття про схожі об'єкти та явища і стосунки між ними, що згодом отримують вираження в мові за допомогою певних способів. Концепти дають людині змогу побачити та зрозуміти більше, ніж просто виражено в інформації, яка передається [14].

У психолінгвістичному підході концепт розглядають як уявне утворення, що схоже на усталений і типовий образ і може замінювати цей образ. Так, О. Залевська визначає концепт як «базове перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, яке спонтанно функціонує у пізнавальній та комунікативній діяльності індивіда і підпорядковується закономірностям психічного життя людини, внаслідок чого за окремими параметрами відрізняється від понять та значень» [2, с. 34]. Вчена розглядає концепти як єдину ментальну мережу, наголошуючи, що кожен концепт є корелятом сенсорних, афективних, когнітивних психічних процесів у сприйнятті людини [2].

Результатом інтегрованості наукового знання є праці, що розкривають синкретичну природу концепту. Зокрема, Ю. Степанов розуміє концепт як осередок культури у свідомості людини, тобто те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини, а людина, відповідно, входить у культуру [8]. Отже, людина не відокремлюється від культурного середовища, яке визначає модель її світоглядного бачення. Таке розуміння автором концепту підкреслює, що не лише культура відображена у свідомості людини, а й людина, в свою чергу, може здійснювати вплив на культуру [10].

Дослідник В. Карасик розглядає концепт як «ментальну проекцію елементів культури», наголошуючи, що культура визначає концепт [3, с. 13]. Автор чітко відокремлює культурні концепти від когнітивних, підкреслюючи, що культурні концепти є колективними змістовними ментальними утвореннями, які фіксують своєрідність кожної культури, а когнітивні концепти є індивідуальними змістовними ментальними утвореннями, які структурують їх та представляють навколишню дійсність [3].

Отже, з точки зору когнітивної лінгвістики рух іде від людини до культури, водночас із точки зору лінгвокультурології рух іде від культури до людини, тобто навпаки [4]. Лінгвокультурний концепт відбиває не тільки колективний досвід народу (об'єктивна, етнічна ментальність, загальнозначущі ознаки), а й індивідуальний досвід окремих його представників (суб'єктивна ментальність, індивідуально значущі ознаки) [7].

У лінгвістичних розвідках, зокрема, у дослідженнях А. Приходька, концепт розглядається як багатовимірне ментальне утворення, яке складається з понятійної, образно-перцептивної та ціннісної (валоративної) складових частин [6]. *Понятійний складник* позначає зв'язок концепту з денотатом (значенням). Водночас слід враховувати коментар науковця щодо того, що «в основі кожного концепту лежить поняття, проте не будь-яке поняття має свій концептуальний корелят» [6, с. 21]. *Образний складник* включає ті знання, образи й асоціації, що пов'язуються у свідомості з окремим денотатом. Концепт ідентифікується завдяки наявності деяких ціннісних індивідуальних або ж етнокультурних конотацій, які нашаровуються на образи й асоціації [6]. Проте найосновнішим є *ціннісний складник*, який включає етнопсихологічні, соціодискурсивні та лінгвокультурні конотації, виражаючи колективне підсвідоме, утворене за участю соціодискурсивних чинників, що входить у мовну свідомість і перетворюється на «глибоко інтеріоризований валоратив кожного учасника лінгвокультурного колективу» [6, с. 21].

Отже, концепти є складними сутностями, мінімальними одиницями структурованого знання, які характеризуються деякою структурою і когнітивними ознаками, хоча й не мають чітко визначених меж. Концепт в якості елемента свідомості узагальнює дослідження мови та мислення, мови та культури. Складність та багатовимірність концепту породжує велику кількість визначень, які відображають зв'язок мови з мисленням, культурою та суспільством. Проаналізовані підходи дали нам змогу сформулювати таке визначення концепту: концепт є семантичною категорією, яка вербалізує певний культурний контекст з усім розмаїттям супутніх значень, уявлень та асоціацій, виступає елементом концептуальної картини світу не тільки окремої мовної особистості, а й мовного

соціуму. Концепт може бути описаний динамічністю, здатністю до розширення, трансформації та відтворення людського досвіду.

Список використаних джерел:

1. Беляевская Е. Г. Концептуальный анализ: модифицированная версия методов структурной лингвистики. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования* : [сб. науч. тр.]. М. Калуга : Эйдос, 2007. С. 60–69.
2. Залевская А. А. Языковое сознание: вопросы теории. *Вопросы психолингвистики*. М., 2003. № 1. С. 30–35.
3. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Базовые характеристики лингвокультурных концептов. *Антология концептов : в 4 т.* Волгоград : Парадигма, 2005. Т. 1. С. 13–15.
4. Карасик В. И. Определение и типология концептов. *Этнокультурная концептология* : [межвуз. сб. науч. тр.]. Вып. 1. Волгоград : Элиста, 2006. С. 14–20.
5. Павилёнис Р. И. Проблема смысла. Современный логико-философский анализ языка. М. : Мысль, 1983. 286 с.
6. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
7. Серова И. Г. Концептуальный анализ в лингвокультурологии: методы и возможности. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 1. С. 15–23.
8. Степанов Ю. С. «Понятие», «концепт», «антиконцепт». Векторные явления в семантике. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: сб. науч. тр.* М. ; Калуга : ИП Кошелев А. Б., Изд-во «Эйдос», 2007. С. 19–26.
9. Теркулов В. И. Концепт в перформативном лингвальном бытии человека. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. Том 14(1). 2010. С. 178–188.
10. Токарев Г. В. Лингвокультурологическая интерпретация концепта. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2010. № 2. С. 51–61.
11. Cruse D. A. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford : Oxford Univ. Press, 2000. 424 p.
12. Evans V. A *Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburg, 2007. URL: <https://www.vyvevans.net/glossary-of-cognitive-linguistics>
13. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge : The MIT Press, 1984. 284 p.
14. Smith E., Medlin D. *Categories and Concepts*. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1981. 203 p.